

Publieke omroepen en digitale platformen

Een blik op het verleden en op de toekomst

André Nuchelmans Volgens Andra Leurdijk, specialist op het gebied van media, innovatie en beleid, bieden technologische ontwikkelingen de publieke omroep mogelijkheden om kunst en cultuur op nieuwe manieren onder de aandacht van een breder publiek te brengen. Aan de hand van een aantal voorbeelden legt ze de redactie van *Boekman* uit hoe dat in zijn werk zou kunnen gaan.

Nog niet eens zo heel lang geleden was een televisietoestel het enige apparaat waarop je televisie kon kijken. Dankzij de technologische innovaties van de afgelopen decennia is er inmiddels een hele batterij aan toestellen via welke je televisieprogramma's kunt bekijken en/of radio kunt luisteren, zoals de computer, de tablet en de smartphone. Ook het televisietoestel zelf verandert, zo is de nieuwe smart-tv geschikt voor internet.

Leurdijk constateert dat er door deze technologische innovaties ook nieuwe manieren van kijken zijn ontstaan: 'Mensen kunnen tv-kijken en radio luisteren op zelfgekozen momenten (*on demand*, via *podcasts* of Uitzending Gemist), reageren op de inhoud en parallel extra informatie volgen via het zogenaamde tweede scherm (tablet of smartphone). Zo kun je bij *Zomergasten* toegevoegde informatie vinden over de gast, over de onderwerpen die deze aansnijdt en over de gekozen televisie- en filmfragmenten.' Dit is slechts

één aspect van de mogelijkheden die het digitale domein de publieke omroep biedt, en dan specifiek de programmering van kunst en cultuur. Zeker nu tablets en smartphones algemeen verspreid zijn, ook onder ouderen, bieden deze nieuwe platformen de publieke omroep de mogelijkheid een groter publiek te bereiken en nieuwe programmaformats te ontwikkelen.

Veel extra's

Digitalisering biedt grofweg drie mogelijkheden voor omroepen. Allereerst kan het archief gedigitaliseerd worden en zo aan een tweede leven beginnen, en via internet of themakanalen op televisie bij de gebruiker terecht te komen. Volgens Leurdijk bieden themakanalen bij uitstek mogelijkheden voor verdieping en verrijking van het aanbod op de hoofdkanalen met materiaal uit de omroeparchieven. Bijvoorbeeld door in aansluiting op de dramaserie over Ramses Shaffy

die onlangs op televisie werd uitgezonden op het themakanaal registraties van optredens te laten zien, interviews met de zanger en documentaires over zijn leven, of bijvoorbeeld muziek van verwante artiesten of artiesten die hem hebben geïnspireerd. Digitale kanalen als Cultura24 en Holland Doc moeten het deels van nieuwe producties hebben, maar vertonen vooral veel archiefmateriaal. ‘Daarnaast hebben themakanalen ook een functie als herhaalkanaal voor eerder uitgezonden programma’s en nicheprogramma’s, zoals culturele programma’s die vaak laat op de avond uitgezonden worden, waardoor een deel van het potentiële publiek de uitzending niet direct bekijkt.’

Ten tweede kunnen omroepen met een dienst als Uitzending Gemist kijkers de mogelijkheid bieden om op een zelf gekozen moment naar uitzendingen te kijken. Uitzending Gemist was aanvankelijk alleen op internet beschikbaar maar is nu ook onderdeel van digitale televisiepakketten. Afhankelijk van het soort abonnement met de provider kunnen programma’s van een of meerdere dagen geleden (meestal maximaal zeven) bekeken worden. En steeds vaker maken omroepen fragmenten uit programma’s ook in korte clips beschikbaar om te bekijken of te beluisteren op je mobiele telefoon, wanneer je onderweg bent.

Ten derde kunnen omroepen nieuwe (transmediale) programmaformats ontwikkelen, met nieuwe manieren van *storytelling*, meer interactie, combinaties van internet, mobiel, games en televisie en met bijdragen van kijkers en luisteraars.

Haken en ogen

Zoals in de evaluatie van het project *Beelden voor de Toekomst* is te lezen, loopt Nederland redelijk voorop in Europa wat betreft het digitaliseren van zijn audiovisuele archieven, waaronder het Instituut voor Beeld en Geluid

Door technologische innovaties zijn nieuwe manieren van kijken ontstaan

voor de omroeparchieven en Filminstituut EYE voor het filmarchief. Inmiddels is het grootste deel van de digitaliseringsdoelstelling gerealiseerd. Dit project biedt cultuurliefhebbers waardevol materiaal. Alhoewel het digitaliseringsproject dus op schema lijkt te lopen, zitten er de nodige haken en ogen aan. ‘Een van de problemen bij het project *Beelden voor de Toekomst* is het auteursrecht. Wie bezit dat en zijn rechthebbenden bereid de rechten over te dragen aan instellingen die het materiaal via internet of andere platformen willen ontsluiten? Wanneer films of televisieprogramma’s bijvoorbeeld aangeboden worden als *video on demand*, moeten de aanbieders daarvan eerst toestemming hebben van de rechthebbenden. Vooral bij films is dit vaak een lange zoektocht naar alle betrokkenen.’ Een ander probleem dat de kop opsteekt bij een dergelijke grootschalige digitalisering en ontsluiting van archiefmateriaal, is het bepalen en doorvoeren van

goede standaarden voor het toekennen van metadata en het rubriceren van het materiaal.

Maar is dat eenmaal geregeld dan hebben dergelijke digitaliseringsprojecten veel meerwaarde. Leurdijk: 'De filosofie achter het project *Beelden voor de Toekomst* is dat het materiaal uit de archieven behouden blijft voor de toekomst, maar ook dat het toegankelijk wordt gemaakt voor een breed publiek, en dat er nieuwe diensten mee ontwikkeld worden. Online kun je bijvoorbeeld het materiaal uit verschillende archieven in nieuwe diensten voor het onderwijs combineren (www.ed-it.nu), of gebruikers de mogelijkheid geven om van het archiefmateriaal eigen, nieuwe filmpjes of *mashups* te maken. Denk maar aan een onderwerp als de Tweede Wereldoorlog. Beeld en Geluid en het Filminstituut hebben bijvoorbeeld beelden uit hun archieven beschikbaar gemaakt voor gebruik in een *app* die achtergrondinformatie biedt bij oorlogsmonumenten en die mensen bij een bezoek aan zo'n monument via hun iPhone kunnen afspelen.'

Experimenteren met publieksparticipatie

Een voorbeeld van een digitaliseringsproject dat mede voortkomt uit *Beelden voor de Toekomst* is een initiatief van de Stichting Nederland Kennisland en het Instituut voor Beeld en Geluid, die gezamenlijk het platform *Open Beelden* (www.openbeelden.nl) hebben opgezet. Op het platform staan momenteel meer dan 1300 Polygoonitems uit het archief van Beeld en Geluid, maar bijvoorbeeld ook 150 films uit de archieven van EYE en registraties van theater- en dansvoorstellingen. Die kunnen door derden hergebruikt worden in nieuw werk, onder een Creative Commons-licentie. Ook kan iedereen materiaal bijdragen aan het platform, zowel bestaand als nieuw materiaal waarvoor *Open Beelden* het basismateriaal leverde. Toch lijkt dit platform nog

niet erg populair. 'Weinig mensen hebben ervan gehoord en de doelstellingen van het project komen nog onvoldoende uit de verf', aldus Leurdijk. 'De site is niet echt gebruiksvriendelijk en biedt slechts een deel van het beschikbare archiefmateriaal. Er zijn nog niet veel geregistreerde gebruikers die ook daadwerkelijk eigen nieuwe bewerkingen maken van het beschikbare materiaal. Gebruikers zijn niet altijd zo actief en betrokken als men hoopt. Maar het is belangrijk om met dergelijke vormen van publieksparticipatie te experimenteren en lessen te trekken uit wat wel en niet werkt.'

Een succesvol onderdeel van *Beelden voor de Toekomst* dat specifiek op interactie met gebruikers is gericht, is *Waisda?* Gebruikers kunnen via het annotatiespel *Waisda?* trefwoorden (*tags*) toevoegen aan videofragmenten uit het archief om het zodoende beter doorzoekbaar te maken (blog.waisda.nl). Een vorm van crowdsourcing om de catalogusinformatie (metadata) van archieven op orde te krijgen. 'De inzet van gebruikers om de waarde van collecties te verrijken, is een typisch internetfenomeen, waar omroepen nog niet zo goed in zijn, maar wat hun wel veel kan opleveren', voegt Leurdijk toe.

Meer aandacht, breder publiek

Digitalisering en het online aanbieden van audiovisueel materiaal bieden niet alleen mogelijkheden voor hergebruik van bestaand materiaal, maar kunnen ook nieuwe producten voortbrengen. Leurdijk is betrokken bij het project *Vision2020* van de European Broadcasting Union (EBU), waarin de toekomst van publieke omroepen in Europa centraal staat. Het project sloot af met onder meer aanbevelingen over hoe publieke omroepen in 2020, in een meer digitaal en genetwerkt mediavereenwoordiging, nog een belangrijke rol kunnen spelen. Samenwerking tussen verschillende publieke omroepen in Europa en tussen

omroepen en culturele instellingen is er een van. De aanbevelingen worden telkens geïllustreerd door een aantal *best practices*.

Een van die *best practices* is het project *The Space* van de BBC en de Arts Council England. Het betrof een pilot van anderhalf jaar die op 31 oktober 2013 is geëindigd. Ten tijde van het verschijnen van deze *Boekman* vindt er mogelijk een herstart van het project plaats. Kenmerken van het project waren dat het 'live, free and on demand' was. In het project werd oud aan nieuw werk gekoppeld. 'Door cultuur-aanbod op die manier te bundelen, online aan te bieden en onder een gezamenlijke naam te promoten, geef je meer mensen de kans om kennis te maken met dit aanbod', licht Leurdijk toe. 'Zo trekt bijvoorbeeld een registratie van een theatervoorstelling die uitverkocht is, ook het publiek dat net geen kaartje kon bemachtigen. Ook iemand die ver weg woont, onvoldoende geld heeft voor theaterbezoek of vanwege een handicap niet in staat is het theater te bezoeken kan op die manier de voorstelling zien. Online ben je bovendien niet gebonden aan de beperkingen van een specifiek, eenmalig moment van uitzending of aan beperkte ruimte in het uitzend-schema, maar kunnen mensen op ieder gewenst moment door een omvangrijk aanbod *browsen*. Voor de invulling van het project werkte de BBC ook samen met culturele instellingen die speciaal materiaal voor het platform maakten. Zo werd *Die Walküre* van Wagner vanuit verschillende perspectieven door camera's vastgelegd. De digitale gebruiker kon zijn eigen perspectief kiezen (de lichtman, het podium, de coulissen et cetera). Dit leert de kijker hoe zo'n voorstelling tot stand komt. Bovendien kregen de gebruikers zo de mogelijkheid via montage van de verschillende perspectieven hun eigen versie van het concert te maken.

Een ander onderdeel van het project was het online beschikbaar stellen van een deel van de gigantische platencollectie van de in

2004 overleden Britse diskjockey John Peel. Gebruikers konden er doorheen struinen en geselecteerde items beluisteren. 'Door gebruikers in te zetten, had deze collectie nog verrijkt kunnen worden', merkt Leurdijk op. 'Ik sprak laatst een fan van John Peel die zei dat dit project nog meer waarde zou hebben als fans hun herinneringen aan John Peel toe hadden kunnen voegen, of wanneer de kaartenbak van Peel zelf met zijn waarderingen van de platen erin verwerkt was.' Voor archiefmateriaal kon het project een beroep doen op het British Film Institute. 'Vaak lopen dit soort samenwerkingen en initiatieven tegen praktische problemen aan die alweer voornamelijk met rechten te maken hebben', licht Leurdijk toe. 'De verschillende partijen kunnen daarbij van elkaar leren. Zo heeft de BBC veel ervaring met het regelen van rechten, terwijl theaters daar tot dan toe nauwelijks mee te maken hadden. Wanneer ze echter voorstellingen digitaal aanbieden moet dat met de makers, de acteurs, de decorbouwers en de muzikanten geregeld worden.' *The Space* is een mooi voorbeeld van waar samenwerking toe kan leiden. 'De publieke omroep levert de technologische kennis en een betrouwbaar merk, dat duidelijk en herkenbaar op internet aanwezig is. De culturele instellingen krijgen er een nieuw publiek door. En gezamenlijk worden nieuwe cultuurvormen ontwikkeld die geschikt zijn voor online distributie en gebruik.'

Culturele fitness

Een andere *best practice* is het project *Cultural Fitness*, dat op een ludieke manier meer mensen in aanraking wil brengen met kunst en cultuur. Het is een samenwerking van de Finse publieke omroep YLE en de Finse en Zweedse cultuurfondsen. Het project is gestart in 2008 en meer dan 450 culturele instellingen hebben eraan meegedaan. Het bestaat uit een website waar je een *Cultural Fitness*-test kunt

De publieke omroep vervult een belangrijke taak voor het culturele veld door mensen attent te maken op het rijkgeschakeerd cultureel aanbod

doen. Vervolgens kun je met een zogenaamde tienrittenkaart (analoog aan de kaart die fitnesscentra aanbieden) en begeleid door een coach je culturele fitness opvijzelen. Voor elke dertig minuten dat je een culturele activiteit onderneemt, mag je een rit op de kaart afvinken. Daarnaast was er een televisieprogramma, waarin cultuurartsen een patiënt behandelen die lijdt aan een negatieve houding ten opzichte van een of meerdere vormen van culturele activiteiten. Na een zorgvuldig onderzoek en diagnose krijgt de patiënt een recept voor een intensieve cursus in cultuur. 'Door toevoeging van een gameachtig element en *browsen* wordt gepoogd een nieuw en vooral jong publiek voor de kunsten te winnen', aldus Leurdijk.

Leurdijk benadrukt dat pure registratie van voorstellingen, uitvoeringen of evenementen maar een relatief klein deel van het culturele aanbod op radio en tv is. 'Het merendeel zit meer in de sfeer van gasten in een

programma als *De Wereld Draait Door*, *Pauwen Witteman* of *Knevel en Van den Brink*, in thematische programma's als *De vloer op of Brands met boeken*, of in programma's met portretten van of interviews met kunstenaars zoals in *Het Uur van de Wolfen* - zowel op radio als televisie - *Kunststof*. 'Ze is het dan ook niet eens met de kritiek die de publieke omroep met enige regelmaat krijgt dat hij te weinig aan kunst en cultuur doet. 'Dit is misplaatste kritiek. De publieke omroep vervult een belangrijke taak voor het culturele veld omdat hij mensen in dit type programma's attent maakt op een rijkgeschakeerd cultureel aanbod, van voorstellingen tot boeken en muziek. Door daar de digitale wereld aan toe te voegen kan het bereik nog vergroot worden en ontstaan ook nieuwe en interactieve manieren om kunst en cultuur te presenteren.'

Europese transmediale samenwerking

Een ander ambitieus voorbeeld van samenwerking tussen omroepen en culturele instellingen en tussen omroepen in Europa onderling, op verschillende platformen, is het project *The Spiral*. Deze Europese transmediale dramaserie is een coproductie van VARA, VRT, ARTE en de Scandinavische omroepen, die mede dankzij steun van het Mediaprogramma van de EU en nationale media- en cultuurfondsen tot stand is gekomen. Het is een spannende dramaserie, verbonden met *live events* en online games, simultaan uitgezonden op negen Europese televisiekanalen en gekoppeld aan sociale media. De uit vijf afleveringen bestaande dramaserie gaat over een kunstroof, georganiseerd door een alternatief kunstenaarscollectief dat zich tegen de consumptie-maatschappij keert. De leider van dit collectief komt op het idee om zes wereldberoemde schilderijen uit musea in zes verschillende Europese landen weg te halen. Als de leider wordt vermoord, ontstaat er een

André Nuchelmansis redacteur van *Boekman***Andra Leurdijk**is onderzoeker en adviseur in media en innovatie (www.forallmedia.nl) en daarnaast lector Entrepreneurial Journalism aan de Hogeschool Windesheim in Zwolle

whodunnit. Deze gebeurtenis wordt verbonden met een interactief spel op het internet waar bij kijkers kunnen helpen bij de zoektocht naar de oplossing. Er ontstaat een virtuele wereld om het programma heen. Zo wordt bijvoorbeeld gevraagd een kunstwerk te maken – een foto van een sandwich met een door Mondriaan geïnspireerde vlakken- en kleurverdeling – en dat te uploaden. Een deel van het werk dat dit opleverde, werd weer in de televisieserie gebruikt. Ook de betrokken musea waar een kunstwerk werd gestolen, verwijderden het zolang de uitzending liep daadwerkelijk. Bezoekers troffen een lege plek aan waar het gestolen kunstwerk oorspronkelijk hing. In Nederland werkte het Van Abbemuseum mee aan het project. De musea werden daarnaast ook betrokken bij het ontwikkelen van een spel om het kunstwerk weer op te sporen. Leurdijk ziet het als een typisch voorbeeld van de speelse en interactieve manier waarop televisie en digitale media meer mensen kennis laten maken met kunst en laten reflecteren op kunst en de kunstwereld. ‘Daarnaast is het een mooi voorbeeld van samenwerking tussen culturele instellingen en de publieke omroep.’

De beschreven projecten passen zoals gezegd binnen de aanbevelingen die uit *Vision2020* naar voren komen. Leurdijk: ‘Het maakt niet alleen de culturele betekenis van de publieke omroep duidelijk, en het belang van het brengen van dit soort programma’s en transmediale producties. Het toont bovendien de mogelijkheden en de noodzaak van meer samenwerking tussen publieke omroepen in Europa aan. Zeker nu deze omroepen in veel landen onder druk staan en er fors op hen bezuinigd wordt.’ De BBC en de publieke omroepen in Duitsland en Frankrijk beschikken, zelfs na bezuinigingen, nog over omvangrijke budgetten en zijn daardoor wellicht minder geneigd tot samenwerking over de grenzen. ‘Die noodzaak is meer te vinden bij

de publieke omroepen in kleinere landen, zoals de Scandinavische, Zuid-Europese, Vlaamse en Nederlandse.’ Een samenwerking zoals die voor een groot deel al is terug te vinden in het *Spiral*-project.

Literatuur

Finnish Cultural Foundation, YLE en Swedish Cultural Foundation in Finland (s.a.) *The Cultural Fitness Project*. (S.l.): Finnish Cultural Foundation, YLE en Swedish Cultural Foundation in Finland.
 Leurdijk, A. (et al.) (2010) *Tussentijdse evaluatie Beelden voor de toekomst*. Delft: TNO informatie- en communicatietechnologie.

Websites

The Space, thespace.org
 The Spiral, www.mediadesknederland.eu/nl/x/12041/the-spiral
 Vision 2020, vision2020.ebu.ch